

NEPAL

SIKIM

BUTAN

NEPAL, SIKIM in BUTAN

Nekoč so bile tri podhimalajske kraljevine, danes je uradno samo ena. Začasna vlada je 28. decembra 2007 razglasila Nepal za zvezno demokratično republiko, kar je pomenilo konec obstoja 238-letne kraljevine. Sikim se je po referendumu 14. aprila 1975 odločil, da postane ena izmed osemindvajsetih zveznih držav Indije, a je obdržal kralja, čeprav brez političnih pravic. V Butanu pa še vedno vlada kralj.

NEPAL

Na šestnajstdnevno potovanje smo se odpravili 10. oktobra 2009.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Nepal leži v srednjem delu Himalaje, kjer je večina 8000 m visokih vrhov. Najvišji med njimi, ki meji na Kitajsko, je Mount Everest, visok 8848 m.

OSNOVNI DEMOGRAFSKI PODATKI

Ob popisu prebivalstva leta 2012 je v Nepalju na 147.181 km² površine živel 27,47 milijona ljudi, poselitvena gostota pa je znašala 186,64 preb./km².

V Nepalju prebiva več etničnih skupin, nekatere med njimi tudi še s kastno ureditvijo. Izmed skupin so v svetu najbolj znane Šerpe, vendar je teh le okoli 15.000, živijo pa ob vznožju Mount Everesta, v pokrajini Solu-Khumbu.

Po veroizpovedi je večina Nepalcev hindujcev (86 %), hinduizem je tudi državna vera, medtem ko v visokogorju živijo predvsem lamaistični budisti (8 %).

Nepal spada med najmanj razvite države sveta, kjer se več kot 80 % prebivalcev preživlja s kmetijstvom. Med drugimi panogami gospodarske dejavnosti je v vidnejšem porastu le turizem.

Nepal je v letu 2012 ustvaril 19,41 milijarde USD bruto domačega proizvoda, na prebivalca pa 706 USD.

ODPRTOST ZA TURIZEM IN ALPINIZEM

Nepal je odprl vrata tujcem šele leta 1951. Sprva so tja prihajale le alpinistične odprave, približno trideset let kasneje pa so postali zelo priljubljeni trekingi, nato še šport oziroma raftingi na divjih vodah.

SIKIM

GEOGRAFSKI POLOŽAJ IN OSNOVNE NARAVNE ZNAČILNOSTI

Sikim leži v goratem območju med Nepalom, Butanom in Tibetom oziroma Kitajsko. Ker je ravninskega sveta malo, je večina naselij na strmih goratih pobočjih. Najvišja gora Sikima je Kančendzenga s tretjim najvišjim vrhom sveta, visokim 8586 m, leži pa ob meji z Nepalom.

KRATKA ZGODOVINA

Sikimsko kraljestvo je bilo nekoč veliko večje. Zadnji kralj je bil ustoličen v letu 1963. Sicer pa je iz zgodovine znana dinastija 13. kraljev. Angleži so si tu za časa svoje vladavine v Indiji zgradili poletno rezidenco (kolonijo).

OSNOVNI DEMOGRAFSKI PODATKI

Po podatkih iz leta 2011 je v Sikimu na 7096 km² površine živelo 610.577 ljudi, poselitvena gostota pa je znašala 86,0 preb./km².

Večina prebivalstva je nepalske narodnosti, medtem ko Tibetanci prebivajo v severnih in vzhodnih predelih te zvezne indijske države.

Po veroizpovedi s 60,93 % izstopajo hindujci in z 28,10 % budisti. Glavna religija je hinduizem.

POLITIČNI IN GOSPODARSKI VPOGLED

Sikim je kot zvezna država Indije edina indijska državana enota, ki nima uvedenega davka na dohodek, za protiuslugo pa indijskim zveznim državam oddaja prepotrebno električno energijo, pridobljeno v hidroelektrarnah. Blagostanje prebivalcev v Sikimu je pomembno boljše kot v Indiji. Priseljevanje v Sikim je prepovedano, onemogočeno; začasno bivanje je dovoljeno le poslovnim partnerjem.

S Tibetom ima Sikim eno cestno povezavo, ki je zaradi spora s Kitajsko večinoma zaprta. V gospodarskem pogledu je poleg potencialne moči vodnih rek v ospredju tudi rudnik bakra.

Sikim je v letu 2012 ustvaril 1,57 milijarde bruto domačega proizvoda, na prebivalca pa 2571,34 USD.

Butan leži v vzhodnem delu Himalaje ter meji na Kitajsko (Tibet) in Indijo (Sikim in Bengalijo). Zaradi goratosti je v reliefnem pogledu zelo razgiban. Na gorskih pobočjih prevladujejo izprana kamnita tla, medtem ko so rodovitna na vršajih, tehnično pridobljenih terasah in v osredju sedmih gorskih dolin. Gozdovi pokrivajo 65 % površine.

KRATKA ZGODOVINA

Na začetku sedemnajstega stoletja je Butan postal enotna država, lama pa je bil najvišji cerkveni in posvetni vladar. Maharadža Jigme Dorji Wangchuck je leta 1963 prevzel kraljevi naslov in takoj pristopil k obsežnim socialnim in političnim reformam, prav tako k počasnemu odpiranju države v svet.

OSNOVNI DEMOGRAFSKI PODATKI

Po podatkih iz leta 2012 je v Butanu na 47.000 km² površine živelo 741.822 ljudi, poselitvena gostota pa je znašala 15,78 preb./km².

Zelo raznoliko etnično prebivalstvo lahko razdelimo v tri skupine: Batije (približno 60 %), Jorunge (približno 30 %) in Šarčopse (približno 10 %). Po verski pripadnosti jih delimo na šarčopske budiste (lamaiste), ki jih je okoli 70 %, sledijo hindujci s 25 % in muslimani s 5 %. Državna vera je vajrayana budizem.

GOSPODARSKI VPOGLED

V Butanu temelji gospodarstvo na samooskrbnem kmetijstvu, saj se z njim preživlja okoli 90 % prebivalcev. V nižjih legah pridelujejo predvsem riž, v srednjih koruzo in pšenico, v višjih pa ječmen, ajdo in proso. Vidnejši finančni prihodki so od prodaje električne energije, zadnje čase tudi od porasta turizma.

BUTAN

GEOGRAFSKI POLOŽAJ IN OSNOVNE NARAVNE ZNAČILNOSTI

Železnic v Butanu ni, sta pa dve letališči, vojaško in civilno, z dvema potniškima letaloma.

Butan je v letu 2012 ustvaril 1,78 milijarde bruto domačega proizvoda, na prebivalca pa 2399,50 USD: Treba je omeniti, da ne trpijo pomanjkanja, le skromno živijo.

ŠTEVILO TUJIH TURISTOV JE OMEJENO

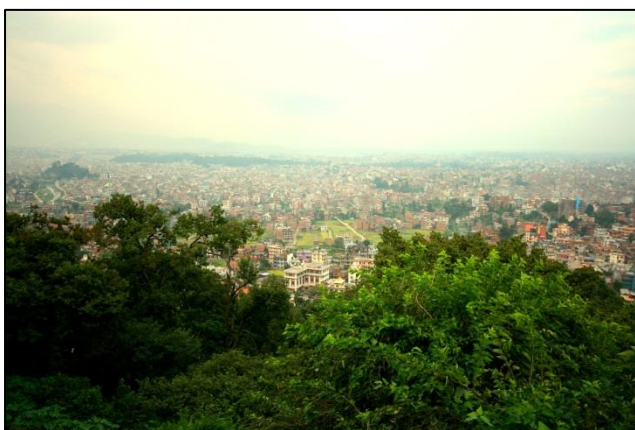
Turistom je dovoljen vstop v državo od leta 1975 ter je strogo omejen na organizirane skupine in individualne obiskovalce, vendar z uradno potrjenimi vodniki.

ODPRAVIMO SE NA POT

Na pot smo se odpravili z letališča na Brniku ter po vmesnih pristankih v Münchnu in Delhiju naslednjega dne pristali v Katmanduju.

NEPAL

Že na letališču v Nepalju smo se srečali s tamkajšnjim pogostim pojavom: na klopi smo zagledali nekaj me-

Pogled na Katmandu, glavno mesto Nepala

secev starega dojenčka, čakajočega, da ga nekdo odnese v sirotišnico.

Nepalski vodič nas je pričakal pri izhodu letališke stavbe in nam po prihodu okrog vratu nadel venec s cvetjem, kar spada k tradicionalnemu začetku spoznavanja Nepala, dežele večne ljubezni in miru.

V glavnem mestu Katmandu, ki leži na višini okrog 1300 m, živi okoli 2,5 milijona prebivalcev, kar predstavlja 9,10-odstotni delež vsega prebivalstva v Nepalju. Ker je v mesto velik pritok prebivalstva, se to hitro širi.

Po veroizpovedi je v Katmanduju 80 % hindujcev, 10 % budistov, 4 % muslimanov in 6 % ostalih verskih skupin. Večinsko hindujsko prebivalstvo je močno zaznamovalo arhitekturo, umetnost in tudi življenje prebivalcev. Nekateri kulturni spomeniki smo si med bivanjem v Katmanduju tudi ogledali, hkrati pa spoznali, da ob določenih urah vlada po mestnih ulicah pravi

Griči v mestu Katmandu so odeti v številne raznobarvne budistične zastave

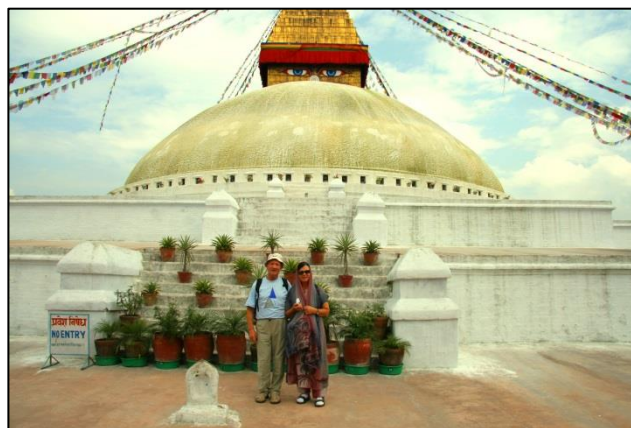
prometni kaos. Pa ne samo to, polno je umazanije in odvržene plastike, saj je »svete« krave ne morejo pospraviti, pojesti. Kako so »svete«, pove tale podatek: tistega, ki ubije »sveto« kravo, obsodijo na dvajset let zapora.

Griči v mestu Katmandu so odeti v številne raznobarvne budistične molilne zastave. V mestu je veliko prosilcev pomoči, največ deklic z dojenčkom, pa tudi malčkov in invalidov. Zanimivo je, da je v Katmanduju, tako kot tudi drugod v Nepalju, okoli 30 % vegetarijancev.

Od kulturnih spomenikov smo si najprej ogledali največjo stupo tibetanskega budizma, ob kateri je 300 molilnih mlinčkov. Zgrajena je bila v petem stoletju. »Pri vrtenju mlinčkov misli dobro, vidi dobro in delaj dobro,« je popotnica za številne romarje, napolnjene z umirjenostjo ob in po molitvi v tem čudovitem verskem kompleksu.

Po budistični opojnosti smo odšli k hindujcem, k njihovi sveti reki Bagmati, kjer stoji najpomembnejši hindujski tempelj v Nepalju. Postavil ga je kralj Saka in je posvečen boginji Šivi.

Na desni strani reke Bagmati so postavljene pogrebne ploščadi za sežig mrtvih, ki si sledijo po hierarhični

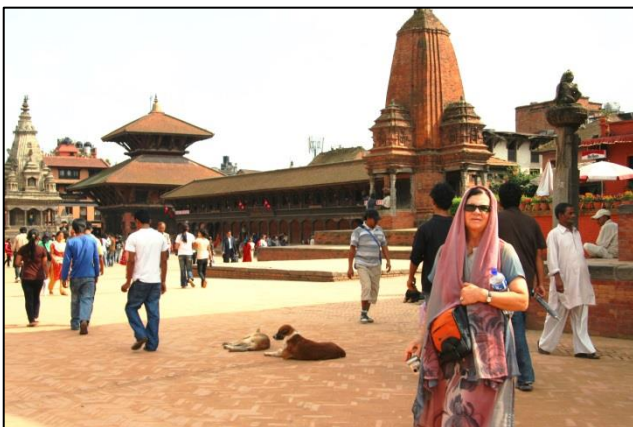
Jagautia a Boduath je največja stupa tibetanskega budizma

Ob reki Bagmati so postavljene pogrebne ploščadi, kjer sežigajo mrtve

lestvici: prva je za kraljevo družino in bogataše, druga za brahmane in svečenike, tretja za vojake in bojevnike, četrta za trgovce in peta za izvenkaste prebivalce. Kremiranje mrliča poteka na kopici gorečih polen, njegovi svojci pa so ves čas ob njem. Pepel umrlega in neizgorela polena po končanem sežigu vržejo in pometejo v reko, v kateri reveži iščejo njegove morebitne dragocenosti. V reko odvržejo tudi leseno krsto, če je bil pokojni prinesen v njej. V tem kompleksu je prav tako zavetišče za ostarele brez svojcev, ki ga je ustanovila Mati Tereza. Na nasprotnem bregu sežiga pokojnih običajno sedi več »svetih« mož, raznobarvno poslikanih po telesu in obrazu.

S kraja žalosti smo odšli na ogled srednjeveške kulture v mestu Bhaktapur, ki leži vzhodno od Katmanduja. V njem je lepo ohranjeno srednjeveško mestno jedro s kraljevo palačo in številnimi hindujskimi svetišči iz časa od štirinajstega do sedemnajstega stoletja – vse je pod zaščito Unesca. Na trgu Durbar je palača s pozlačenimi vrati, ki vodijo v palačo s petinpetdesetimi okni. V ta tempelj smejo vstopiti le hindujci. Od vidnega so nam bili še zanimivi: zvon lajajočih psov, tempelj boginje Kali, prikupne čajnice, kjer po naročilu pripravijo skromen obrok, ter tudi ulične prodajalne s tipičnimi okras-

V mestu Bhaktapur je lepo ohranjeno srednjeveško jedro

ki in spominki za ta kraj.

Po vrnitvi v Katmandu smo si ogledali kraljevo palačo in nato tempelj Komora, kjer se nam je za kratek čas v terasastem oknu pokazala petletna deklica, izbrana reinkarnacija boginje, ki zaseda to mesto do menstruacije, nato pa začnejo izbirati novo ustrezno deklico. Do sedaj je bilo takšnih izborov triinštirideset.

Staro stavbarstvo deluje v Katmanduju nadvse veličastno. Izjemno veliko potrpežljivosti je bilo potrebne pri rezljanju in poslikavah za dosego lepe in bogate umetnosti – in prav vse je skrbno ohranjeno.

Ker je bila gneča na ulicah zelo velika, približno taka kot na naših koncertih ali mladinskih plesiščih, smo se z rikšami odpeljali do našega avtobusa, s katerim smo se takoj po prihodu odpeljali proti našemu naslednjemu cilju, Bokhari. Najprej smo se vozili po gorski cesti, po globokem spustu z več serpentinami pa smo prešli v izjemno lepo dolino Pokhara, od koder je veli-

V jezero Phewa, z otokom v sredini, se stekajo vode iz Himalaje

časten pogled na himalajsko gorovje. Zaradi gostega prometa smo se vozili zelo počasi, tudi manj kot 15 km na uro.

Med potjo smo se ustavili, da so se nekateri najpogumnejši sprehodili po zibajočem se visečem mostu, ki povezuje bregova široke reke Trisuli. Ob tem smo opazovali drzne raftarje, ki so se vozili po deroči rečni vodi.

Mesto Pokhara, v katero smo prispeli po nadaljnji vožnji, je majhno turistično mesto z več malimi hoteli in restavracijami. Neposredno ob Pokhari je jezero Phewa z malim otokom v svoji sredini. Vode se v jezero stekajo iz Himalaje, tako pod zemljo kot po površju, tudi z globokimi zarezami, kar priča o tem, da se kopno tod dviguje. Eno izmed teh zarez v skalnato zemeljsko drobno, imenovano Peci Efal (v prevodu hudičevi slapovi), smo si tudi ogledali. Pogled v globoko in ozko sotesko nam je tik ob prepadu omogočala skrbno varovana stezica. Nismo videli samo

skakajočih slapov, padajočih po veliki strmini, zaradi obilne vode je tudi bobnelo, v bližini pa se je rahlo tresla zemlja.

Tik pred nočjo smo prispeli do jezera Begnas, kjer so nas s tremi čolni na vesla – drugačni prevozi niso dovoljeni – prepeljali do bungalovov, ki so urejeni po ekoloških načelih in z veliko estetskega čuta. Okolica bungalov je prepredena s potmi, ob katerih raste prekrasno tropsko rastlinje. Poti so v večernih urah blago osvetljene. Delavci imajo tu več funkcij: so hkrati čolnarji, strežniki, kuharji, čistilci, vrtnarji in tudi vodniki na okoliških trekingih.

Eden izmed vodnikov je po večerji prisedel k nam in nas vprašal, ali želimo izvedeti kaj o tamkajšnjih porokah. Seveda smo mu pritrtili. Povedal nam je, da so v Pokhari in njeni okolici poroke v 85 % vnaprej dogovorjene. Fantje se poročajo pri dvaindvajsetih, dekleta pa pri osemnajstih letih. Obstaja tudi še poliadrični sis-

Na trekingu proti razgledišču Majdan, kjer se odpre gorski venec zasnežene Annapurne

tem: zakonska zveza moškega z več ženskami in žensk z več moškimi. Ločitev je po njegovih navedbah okoli 5 %.

Naslednji dan smo se nekateri odpravili na treking proti hribu Majdan nad Begnas Catom. Hodili smo skozi vasice, med riževimi polji, srečali šolarje in z njimi poklepetali, medtem ko so počasi »hiteli« proti šoli. Kmalu se nam je odprl pogled na jezero Rupa. Po štiriurni hoji v vročini in relativno visoki vlagi smo dosegli vrh Majdana, na katerem stojita »sveto« drevo in nabožno znamenje, ki nakazujeta, da je tu sveti kraj. S tega »svetega« kopastega in ozelenelega vrha se nam je ponudil pogled na šest-, sedem- in osem-tisočake, ki pa so bili večinoma zaviti v meglo. Le tu in tam se je zasvetila belina večnega ledu in snega na vrhovih Annapurne, kjer je najvišji vrh visok 8091 m, in v ozadju na Manaslu, visokem 8163 m.

Iznajdljiva domačinka nam je z bližnje vasi pod hribom v pletenem košu prinesla hladno vodo in kokakolo. Ra-

Skupinska slika na vrhu Majdana, medtem ko je bila Annapurna vseskozi zakrita z oblaki

de volje smo ji plačali nekoliko višjo ceno, saj je bila naša žeja res velika.

Z Majdana smo se vrnili hitreje, saj smo se vračali po strmejši poti. Ustavili smo se v vasici za bujno zelenimi riževimi polji, kjer smo si privoščili blagodejno hladno pivo Everest. Pred večerom so si osebe nežnejšega spola privoščile masažo po metodi ajurvede. Tibetanski zdravnik se pred masažo najprej pozanimal o njihovem zdravju in jim izmeril krvni tlak.

Angelca se je prestrašila, saj je bil njen krvni tlak malo previsok (160/110). Morda ji je tlak zrasel zaradi celodnevne hoje ali pa zaradi jeze klepetave gospe, ki ji je samovoljno premaknila čas za masažo. Zdravnik ji je najprej dal tablete Dosage-Bipha za znižanje krvnega tlaka in poskrbel, da se je sprostila, nato pa je njeno celotno telo začela masirati profesionalna maserka, ki je pri tem uporabila različna eterična olja.

Tibetanski zdravnik nam je povedal, da bo naslednji dan zagotovo lepo vreme – jasno in z lepim razgledom na verigo Annapurne z naslednjimi vrhovi: Annapurna South (7219 m), Annapurna I (8091 m), Hiunchuli (6441 m), Machhapuchchhre (6993 m), Annapurna III (7555 m), Annapurna IV (7525 m), Annapurna II (7937 m) in

Več sreče smo imeli naslednje jutro, ko se nam je Annapurna razkrila v vsej svoji lepoti

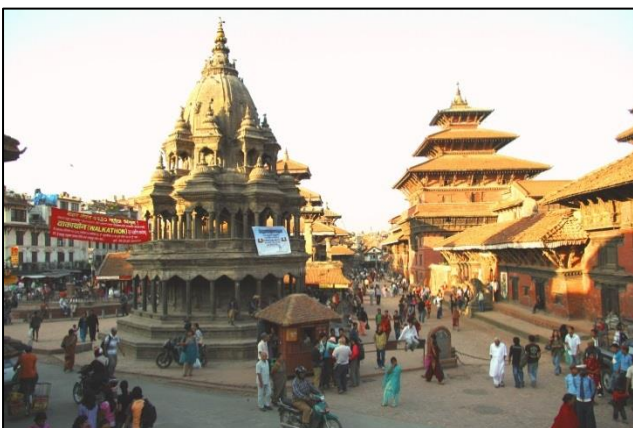

Zadnji pogled na Annapurno, V ospredju poleg mene stoji Angelca, soavtorica knjige

Lamjung Himal (6905 m). In res, ko smo izstopili iz mračne sobe, se je pred nami zasvetila s soncem obsijana kulisa Annapurne. Odhiteli smo na teraso, od koder je bil celoten pogled na to prečudovito gorovje, pa ne samo na gorovje, tudi na bujno zelenje in lesketajoče se jezero pod njim. To je bil čas, ko se je vse ustavilo, slišati je bilo le klikanje fotoaparata.

Ko smo ob tem čudovitem pogledu na Annapurno pozajtrkovali, nas je tamkajšnji vodič seznanil s šolanjem otrok v Nepal. Povedal nam je, da gredo otroci v vrtec s tremi leti, v osnovno šolo pa s sedmimi. Osnovna šola traja šest let, sledi ji triletna šola. Pet let traja fakultetni študij, seveda za tiste, ki opravijo celotno šolanje. V tujini izobražuje okoli 7000 Nepalcev. Zasebne šole so v Nepal zelo drage, pri čemer so v ceno všteti uniforma s kravato, knjige in zvezki, torej celotni šolski pribor, tudi prehrana. Tisti, ki hodijo v zasebno šolo, so prepoznavni že od daleč. Državne šole so brezplačne, vendar morajo starši otrokom kupiti uniformo, knjige in druge šolske potrebščine ter poskrbeti za njihovo prehrano. Veliko šolarjev smo tako videli z menažko v roki. Sicer pa je v Nepal več kot 50 % prebivalstva nepismenega.

V Katmandu smo se vračali po isti cesti, po kateri smo

Kamniti tempelj in budistična stupa v Patanu (Lalitpur)

potovali v Pokharo. Vedeli smo, da bo vožnja, dolga borih 400 km, trajala ves dan. V Patan, poznan pod imenom Lalitpur, kar v prevodu pomeni mesto lepih umetnosti, smo pripotovali pred nočjo. Patan je pripojen h Katmanduju, arhitektura v njem pa je tradicionalna iz dvanajstega stoletja; izstopajo mestna palača, kamniti tempelj in budistična stupa. Kot drugod je tudi v tem okolju več trgovinic s starinami in spominki, prav tako precej nadležnih uličnih preprodajalcev. Sicer pa so ljudje sproščeni in živahni.

SIKIM

Iz Katmanduja smo z dveurno zamudo poleteli proti Sikimu. Na tem letališču ni računalniških naprav, ne napovedi letov, niti zvočnikov, zato je treba biti pozoren na obveščevalce, ki neposredno pred letom vabijo potnike na letalo. Gre za krajše lete, kakršen je bil naš

Mount Everest, 8848 m, sem slikal med letom iz Katmanduja v Bhadrapur

let do Bhadrapurja, ki leži ob meji z nekdanjo kraljevino Sikim, sedaj zvezno državo Indije.

Med letom iz Katmanduja smo občudovali Himalajo, predvsem pa veličasten, kar 8848 m visok Mount Everest, ki znatno presega višini sosednjih vrhov: Lhotse (8501 m) in Nuptse (7879 m).

V Bhadrapurju smo pristali v vročem in soparnem vremenu. Na nepalski strani državne meje smo najprej izpolnili izstopni formular, na drugi strani meje pa vstopnega v Sikim, kjer so nas že čakala terenska vozila znamke Toyota. A tamkajšnji mejni uslužbenec nas ni tako hitro spustil naprej. Izpolnjevali smo formulare, on pa je počasi vpisoval naše podatke v velik zvezek. Sledilo je naše podpisovanje in končno, po dobri uri in pol, nam je le odtisnil žig v naše potne liste. O računalniških in kakršnem koli sodobnem prijemu ni bilo ne duha ne sluha, sicer pa to tudi ni potrebno, saj tuji turisti tu zelo redko prestopajo mejo.

Cesta, po kateri smo s tremi džipi nadaljevali pot proti Gangtoku, glavnemu mestu Sikima, leži na višini okoli

1700 m. Po monsunu je bila močno razrita, z velikimi jamami in nanosi peska. Šele okvara na enem izmed naših treh džipov nas je opozorila, da so na cesti tudi s tehnične strani razmere nemogoče. A vozniki so hitro stopili skupaj in kljub trdi temi okvarjen džip hitro popravili, tako da smo ob 23. uri prispeli v hotel sredi Gangtoka, zastražen z vojaštvom in policijo.

V džipu smo poleg voznika sedeli štirje potniki, dva moška in dve ženski. Tuja ženska je bila zelo prebrisana. Pred nočno vožnjo mi je predlagala, naj prisedem k vozniku, kar sem tudi storil. Naslednji dan, ko smo potovali od Gangtoka do končne postaje v Butanu in je bil zunaj beli dan, pa se je usedla k vozniku z izgovorom, da je sedaj ona na vrsti. S tem si je zagotovila izvrsten sedež za fotografiranje med vožnjo, kar je bilo meni na zadnjem sedežu seveda onemogočeno. Prisotnost vojakov in policistov nas ni motila, čeprav so ponoči stali in se sprehajali tudi pod našimi okni – vse to zaradi varnosti prisotnega predsednika indijske

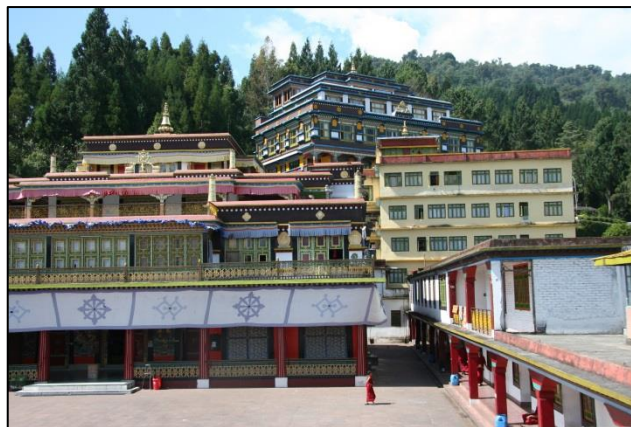
Na vrtu hotela Nor.Khill v Gangtoku se je z nami slikal predsednik indijske zvezne države Gudžarat (foto: M. Ž.)

zvezne države Gudžarat. Da je bil predsednik izvrstno razpoložen in sproščen, nam je dokazal s tem, ko se je v hotelskem parku z nami rokoval, hkrati pa je izrazil željo, da se z njim slikamo, kar smo rade volje tudi storili.

Preostali dopoldanski čas smo izrabili za ogled znane samostana Rumtek, ki se nahaja nedaleč stran od glavnega mesta Gangtok. Samostan je dal v šestnajstem stoletju zgraditi Gylwa Karmapa, poglavar veje tibetanskega budizma, imenovanega Kagyana. Po legendi se je guru Padmasambhava, učitelj tibetanskega budizma, rodil iz lotosovega cveta.

Samostan Rumtek, ki predstavlja kopijo tibetanskih samostanov, je bil leta 1980 obnovljen in razširjen, njegova gradnja pa je trajala osem let. Ob našem prihodu leta 2009 je v njem bivalo 30 menihov, 30 lam in 250 učencev.

Po tem samostanu smo si ogledali Inštitut tibetologije v Namgyalu, ki je s 30.000 budističnimi verskimi knji-

V samostanu Rumtek je ob našem prihodu živelo 30 menihov, 30 lam in 250 učencev

gami največji na svetu.

Sicer pa smo imeli srečo, da smo pripotovali v Gangtok v času njihovega praznovanja lučk – luči. Ob našem večernem sprehodu je bilo mesto prijetno razsvetljeno s številnimi lučkami in sem ter tja z ognjemeti, podobno kot pri nas v Sloveniji za novo leto. Po ulicah se je sprehajalo več družin. Tudi vhodi v trgovine, domove in hotele so bili osvetljeni z množico svečk. Sočasno s praznovanjem lučk se je v mestu odvijal še festival plesov v maskah.

Mesto Gangtok je čisto in arhitekturno skladno zgrajeno. Človek se počuti v njem varnega, morda tudi zato, ker ni nikjer stegajočih se rok prosečih revežev. Ljudje so prijazni in človeku radi pomagajo poiskati železo.

BUTAN, dežela zmaja in groma

Po razritih cestah, ki jih je poškodoval nedavni monsun, smo se vozili od Sikima do Butana devet ur in pol. Na območju Sikima je podeželje urejeno in čisto, v indijski Bengaliji, ki smo jo prečkali na poti do Butana, pa je umazano in zanemarjeno, boljši videz dajejo le plantaže čaja. Ob cesti stojijo revne kolibe, tamkajšnji

Na tovornjak, ki stoji na cesti pred fakulteto za gozdarstvo, se je povzpela Angelca

Gozdarska fakulteta je na prostoru, kjer je prej stala lesna industrija

prebivalci, ki jim ekonomske razmere režejo tanek kos kruha, so suhi in slabo oblečeni. Tudi infrastruktura je na najnižji možni ravni. Ceste so tako poškodovane, »da bi se še tank izgubil v njihovih kotanjah«. Na poti po Bengaliji nismo nikjer naleteli na restavracijo, v kateri bi lahko kaj zaužili. Šele tedaj smo razumeli, zakaj so nam dali v hotelu v Gangtoku za na pot »lounch« pakete.

Ko smo prestopili iz Bengalije v Butan, pa se je slika takoj povsem spremenila. Hiše s tipično butansko arhitekturo so lepo vzdrževane, ulice pa pometene. Ljudje v službo hitijo v uniformah, enako uniformo nosijo tudi otroci v šolo. Ljudje so prijazni in se radi smehljajo.

Da bi ljudje lažje premagovali pot, so od državne meje z Bengalijo do Thimphuja, glavnega mesta Butana, leta 1969 zgradili moderno cesto po težavnem hribovitem terenu, kjer so morali premagovati številne globoke grape, potoke in izvire. Prej je tod potekala le pešpot, ki je terjala od Thimphuja do Bengalije sedem dni hoda. Ker je tu erozija tal zelo neprizanesljiva, so v ta namen ob cesti leta 1980 zgradili lično stupo s proš-

Zaradi izrazite reliefne razčlenjenosti so polja večinoma v terasah

njami Budi za prizanesljivost.

Butan ima cestno povezavo samo z Indijo, ne pa tudi s Kitajsko onstran severnih gora. Ne samo, da Butan ni ma cestne povezave s Kitajsko, pred Kitajsko ga varuje tudi 25.000 indijskih vojakov, kar je sicer simbolično, kajti severna soseda ne skriva apetita do te dežele.

Na poti proti Thimphuju smo naleteli na veliko gozdno jaso, kjer je fakulteta za gozdarstvo, in to na prostoru, kjer je prej stala lesna industrija. Zraven fakultete stoji tudi velik študentski dom. Država si namreč prizadeva, da bi dvignila gozdno poraščenost dežele iz sedanjih 65 % na 70 %. Zavedajo se, da pretirano sekanje gozda vodi na reliefno razgibanem terenu k povečanju erozije tal in s tem do dolgoročne materialne škode.

Izvedeli smo, da do leta 1970 v Butanu ni obstajalo državno šolstvo, le izobraževanje v budističnih samostanih. Osnovno šolanje je sedaj brezplačno in obvezno: eno leto traja predšolska vzgoja, šest let osnovna

Hiša s tipično butansko arhitekturo

šola, dve leti višja osnovna šola, štiri leta srednja šola in tri leta univerzitetni študij. V domovini imajo dve univerzi, sicer pa se veliko študentov izobražuje v tujini, zlasti v Indiji. Na naši poti po Butanu smo pogosto srečevali dekleta in fante s knjigami v rokah.

Do leta 1960 v Butanu ni bilo klasičnega zdravstva, le tradicionalna tibetanska medicina, ki je še vedno močno prisotna, njen študij pa traja sedem let. Na medicinske fakultete študenti odhajajo v Indijo.

Cepljenje otrok je v Butanu obvezno. Zdravstvene usluge so zastoj, tudi za tuje turiste. Močno je zastopano potujoče – terensko zdravljenje. Sicer pa obstajajo bolnišnice za klasično in tradicionalno medicino.

V glavnem mestu Thimphu smo si ogledali ambulanto tradicionalne medicine. Čakalnica je na odprtem prostoru vrta z molilnim mlinčkom v bližini, znotraj stavbe pa je nacionalni institut tradicionalne medicine s centrom akupunkture.

Problem, s katerim se srečujejo v Butanu, je porast alkoholizma. Ukrep, da do 13. ure mladostnikom, sta-

rim do petnajst let, ne smejo prodajati alkohola, v tem pogledu ne pomaga in ne odpravlja teh težav. Pojavljajo se tudi posamezne zasvojenosti, kar naj bi v deželo prinašali vračajoči se študenti, ki študirajo v Indiji in drugje v tujini.

Zanimivo je, da konopljo, ki raste v Butanu prosto, dajejo prašičem, da so bolj mirni. V letu 2008 so zabeležili dva samomora, česar pred letom dni v deželi sploh niso poznali.

Sledi še nekaj besed o porokah. Prakticirajo dve vrsti porok: poroke iz ljubezni in dogovorne poroke, o katerih odločajo starši. Moški, ki se preselijo k ženi, ne dobijo dote. Dediščino dobijo le hčere. Ločitve so redke; kdor se želi ločiti, mora plačati najmanj 1500 USD kazni, seveda v domači valuti, to je v ngultrumu. Za dva otroka prejmejo 60 % preživitve, od plače, kakršna koli že je. Po porodu mati običajno ostane doma. Če žena po poroki zapusti moža, je to zanjo velika sramota. Moški ima lahko dve ali več žena in tudi žen-

Nacionalni spomenik Chorten

ska ima lahko dva ali več mož. Četrty kralj po redu, Jigme Khesar Namgyel Wangchuck, ima štiri žene, ki so sestre. Zakonov s tujci je izjemno malo. Otrok s takšnega zakona ima velike težave in malo pravic. V okviru načrtovanja družine je država sprejela zakon, v katerem priporoča od dva do tri otroke na družino; nekoč se jih je v družini rodilo od pet do deset. Ženske so enakopravne na vseh nivoju družbe, le v vladi oziroma med ministri trenutno ni nobene. Sicer pa je žensko načelo v družbi močno zastopano.

V središču mesta Thimphu smo si ogledali nacionalni spomenik Chorten, trinadstropno stupo, pritrjeno s kovinskimi pletenimi vrvmi, ki jih držijo levi in angeli, da ne bi zaradi svetosti poletela v nebo. Stupa je posvečena miru in dobrohotnemu razvoju sveta. Chorten je dal leta 1974 zgraditi Jigme Darji Wangchuk, tretji butanski kralj

250 let stara tradicionalna butanska hiša bogatejše podeželske družine služi kot muzej

in oče modernega Butana. Domačini so umirjeno in pobožno hodili okrog spomenika, nekateri so pristopili tudi k velikemu molilnemu mlinčku, ki je v majhnem parku nameščen v neposredni bližini stupe.

Eden izmed najlepših spomenikov v Butanu je trdnjava slavne vere Taschichie dzong, zgrajena leta 1641, rekonstruirana pa leta 1955. V neposredni bližini te trdnjave so ministrstva, mala palača kralja in parlament. V tem upravnem in verskem kompleksu je tudi samostan, v katerem biva okoli 1000 lam. Na velikem dvorišču tega samostana se pogosto odvijajo festivali.

Sledil je ogled 250 let stare tradicionalne butanske hiše bogatejše podeželske družine. Hišo obdajajo sadovnjak, riževo polje in zelenjavni vrt. Zunaj hiše so obredno ognjišče, v katerem so zjutraj zakurili drva, da je dim odgnal nenaklonjene sile in hudobne duhove, ter kapelica z molilnim mlinčkom in mlin za mletje moke, gnan na vodni pogon. Skozi glavni vhod, ki je okrašen z znamenjem plodnosti, smo vstopili na odprto dvorišče, kjer so zapirali domače živali pred nevarnostjo divjih zveri; živalim je bil namenjen tudi pritlični prostor hiše. Sedanje ministrstvo za zdravstvo

V vseh treh nadstojih nacionalne knjižnice v Thimphuju so poleg knjig še molilni oltarčki

V zgozdom poraslem nacionalnem parku biva Takin, ki ima telo goveda, glavo pa podobno kozi

prepoveduje, da bi živali domovale v hišah, kjer bivajo ljudje, zato jim finančno pomaga graditi nove hleve izven stanovanjskih hiš. Toaleti so ljudje opravljali zunaj hiše. Zunaj nje je tudi lesena banja za umivanje, vodo pa so grelji z vročimi, prej segretim kamni. V prvem nadstropju hiše so shramba za orodje, mlin za luščenje riža in drobljenje čilija ter tudi ročni mlin za mletje moke. V drugem nadstropju sta kuhinja in shramba. Nekoč so bile vse kuhinje črne, brez dimnika, potem pa je ministrstvo za zdravje izdalo prepoved črnih kuhinj, zato morajo sedaj zgraditi dimnike, pri čemer jim država tudi finančno pomaga. V najvišjem nadstropju sta spalnica in soba z oltarjem, opremljena z glasbilo (trobila, brenkala, zvonci) in koticom za meditacijo. V enem prostoru so spale tri generacije. Podstrešni del hiše je služil za sušilnico.

Ogledali smo si tudi nacionalno knjižnico v Thimphuju, zgrajeno leta 1986 v tipični butanski arhitekturi. Pred tem je bila knjižnica v budističnem samostanu. V vseh treh nadstropjih so poleg knjig nameščeni še molilni oltarji, v pritličju je tudi računalnik z internetom. Knjig iz knjižnice ljudje ne smejo odnašati.

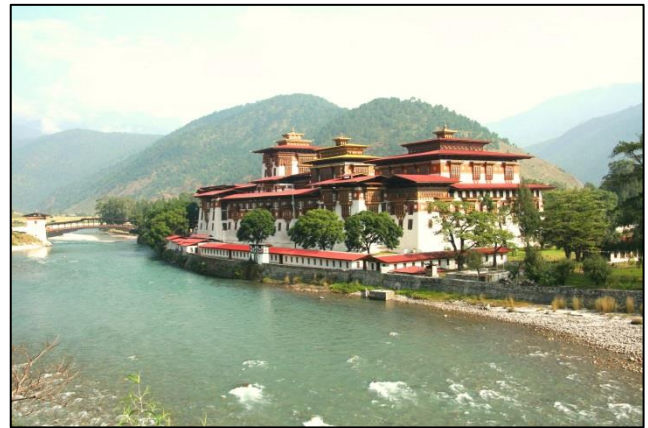
Pot smo nadaljevali do z gozdom poraslega nacional-

Samostan Uang Di je eden od najstarejših v Butanu, zgrajen je brez železnih žebeljev, v njem pa prebiva 350 lam

nega parka, v katerem biva Takin, ki ima telo goveda, njegova glava pa je podobna kozi. Legenda pravi, da je to žival ustvaril sveti mož iz kosti govedi in koze ter da je s tem pokazal ljudem svojo nadzemsko moč. Menda je ta sveti mož imel tudi nekaj zemeljskih lastnosti: rad je pil in rad je imel lepe ženske.

Po ogledu živalskega nacionalnega parka smo pot nadaljevali do več znamenitih budističnih samostanov. Na 3116 m visokem gorskem prelazu je v lepem vremenu lep pogled na 7554 m visoko goro Kuha Kangri (mi te sreče nismo imeli). Naleteli smo na samostan Sem-Tak, v bližini katerega stoji 108 budističnih stup. Nekoliko nižje smo si ob reki Sangchu ogledali enega izmed najstarejših samostanov Uang Di, zgrajenega leta 1638 v obliki krave in obnovljenega v osemnajstem stoletju. Samostan je zgrajen brez železnih žebeljev, v njem pa biva 350 lam. Najdaljša meditacija v tem samostanu naj bi trajala tri leta, najkrajša pa tri dni. Če

Samostan v Punakhi je zimska rezidenca budističnega verskega poglavarja, medtem ko v samostanu redno živi okrog 1000 menihov

lama izstopi iz meništva, mora plačati kazen v višini najmanj 250 USD, preračunanih v domačo valuto ngultrum.

Po ogledu samostana Uang Di smo se spustili po lepi gorski cesti do Punakhe, ki leži v nižjem subtropskem podnebnem pasu, kjer raste bujna vegetacija, tudi z riževimi polji. V Punakhi je zimska rezidenca butanskega verskega budističnega poglavarja, medtem ko v samostanu redno živi okrog 1000 menihov. Ta najlepši samostan je bil zgrajen leta 1637, obnovljen pa okrog leta 2000. Zgrajen je iz lesa bora, ciprese, macesna in tika. Narejen naj bi bil po navodilih božanstva, kjer se srečata reki Mati in Oče, medtem ko je v njenem ozadju nameščen božanski gozd. Konfiguracija samostana ima slonjo podobo. Domačini verjamejo, da je sredi samostana podzemno jezero. Arhitekt Zob-Dung je bil po smrti prenesen v nebo, ker je od tod dobil navodila, kakšen naj bo dzong (poslopje), ki ga čuvajo štiri božanstva in tisoč podob Bude, zgrajenih iz gline in zdra-

vilnih rastlin ter prevlečenih z zlatimi lističi. V tem samostanu je bil leta 1907 okronan prvi kralj Butana. Na notranjem dvorišču samostana je veliko drevo benjamin, pod kakršnim je dobil Buda božji navdih. Srednji steber v samostanu je petnadstropen in od prve postavitve leta 1637 ni bil s strani človeških rok še nikoli poškodovan. Ker ima steber simbolni pomen, ne sme biti nobena stavba v Butanu višja od njega – tega pravila se dosledno držijo.

Pravijo, da so golobi, ki krožijo okrog samostana, reinkarnirane nune, srake pa lame. Butan ima veliko simbolike, je tudi dežela fantazije in romantike ter najrazličnejšega dobronamernega pozitivnega verovanja. »Če delamo skupaj, bodo rezultati dobri,« je njihov vsakdanji izrek.

V Punkhari smo si ogledali tudi palačo Rinpung Dzong, ki ima pomembno strateško lego, od koder je prekrasen razgled na celotno dolino. Obiskali smo tudi palačo Ta dzong, v kateri je nacionalni muzej.

Tipično butansko podeželje v valovitem svetu

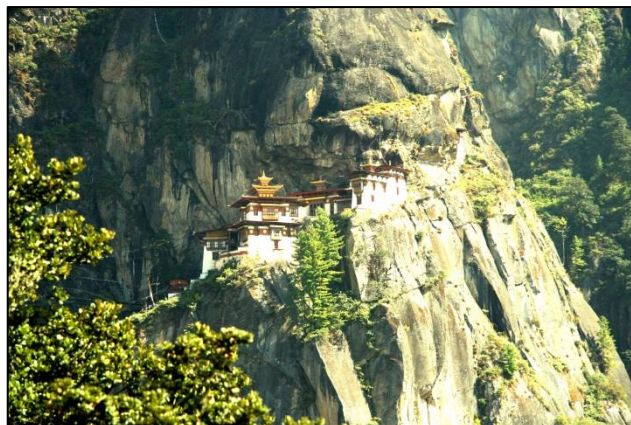
V Butanu je zelo malo kriminala, zapor pa ima vsak izmed dvajsetih »destriktov«, ki jim pripada verska in civilna oblast. Smrtne kazni ne izrekajo, je ni. Prodaja cigaret je prepovedana, enako velja za droge. Prostitucije v Butanu ne poznajo, posilstva in zlorabe otrok so redke. Prepovedana sta pornografija in razgaljenost.

Televizijo so uvedli šele leta 1999, programi pa so pod državno kontrolo. In še to: v letu 2009 je bilo v Butanu v uporabi blizu 250.000 mobilov. Imajo eno vojaško in eno civilno letališče.

Tretji kralj je izdal zakon o obveznem učenju jezika zong in nošenju narodnega oblačila, kar je povzročilo izseljevanje Nepalcev. Drugih svetišč, razen budističnih, v Butanu ni dovoljeno graditi.

Pot iz Punkhare proti mestu Paro smo nadaljevali prek gorskega prelaza Dachu, visokega 3088 m, od koder je izvrsten pogled na vzhodni del Himalaje.

V okolici Para smo opravili prvi večji trekning do samostana Tangtsang, poznanega pod imenom »Tigrovo

Samostan Tangtsang, poznan pod imenom "Orlovo gnezdo"

gnezdo«. Legenda pravi, da je guru Rinpoche, ustanovitelj butanske veje budizma Mahayana, tja prispel na tigrovem hrbtu, nakar je tri mesece meditiral. Samostan je dal leta 1657 sredi skalne pečine zgraditi njegov učenec. Samostan je nato leta 1998 uničil požar, vendar so ga zatem obnovili.

Do samostana oziroma »Tigrovega gnezda« vodi steza, na nekaterih delih tudi čez prepadno ostenje in mimo veličastnega slapa, kjer smo se hodci iz prve skupine, tudi midva z Angelco, zaradi vročega pota osvežili. Samostan s skalno votlino je veličasten, tako po položaju kot po gradnji. Ko smo se vračali, smo se ustavili v precej nižjem gostišču, v katerem smo si utrujeni in žejni privoščili kosilo s hladno pitno vodo. Zanimivo je, da hodijo domačini na to romanje opremljeni s kozarcem in nožem.

Nato smo obiskali še vas, v kateri smo kupili do takrat nam nepoznani rdeči riž, ki ga gojijo samo v Butanu. Zanimivo je bilo opazovati domačinke, kako so po metanju v zrak ločevale riž od plev. Nedaleč stran smo obiskali zelo star budistični samostan, zgrajen v sedmem stoletju. Pogled se nam je ustavil na bližnjem, nedavno zgorelem samostanu, v katerem sta bivala dva budistična meniha – eden izmed njiju je še pravočasno odšel po opravkih v Paro, drugi je v njem zgo-

Odstranjevanje plev od rdečega riža s stresanjem na tla

Eden od dveh butanskih letal na edinem letališču Paro

rel.

Po vseh opisanih doživetjih smo zadnjič prespali v prijetnem hotelu v mestu Paro. Zjutraj, ko smo z letalom odleteli iz države, tako je bilo naše pravljičje v Butanu konec.

BENGALIJA

Z letališča v Paru, kjer imajo dve civilni letali, ki ju pilotirajo le domači piloti, smo zjutraj poleteli proti Kolkati (prej imenovani Kalkuti), glavnemu mestu indijske zvezne države Zahodna Bengalija. Angleži so v Kolkati, ki je leta 2011 štela blizu 4,5 milijona prebivalcev, po kolonizaciji te dežele pustili veliko sledi. Zaznamovali so jo s svojo arhitekturo, predvsem v času kraljice Viktorije, ki je vladala britanskemu imperiju štiriinšestdeset let, to je od svojega osemnajstega do osemdesetega leta. Viktorijina vladna palača v Kolkati je sedaj muzej. V tem večmilijonskem mestu je celo nekaj ulic grajenih v britanskem stilu.

Po prihodu v Kolkato smo najprej obiskali grob Matere Tereze, nato pa eno izmed sirotišnic, ki jih je zgradila. Zanimivo je, da je pred njenimi vrati postavljena pogrnjena klop, na katero lahko mati, ki ne želi ali ne more imeti pri sebi otroka, tega položiti nanjo in nato zanj po-

Grob Matere Tereze v Kolkati

skrbijo v sirotišnici. Notranjost sirotišnice je skromna in urejena, malčki pa porazdeljeni v več starostnih skupin. Podobne sirotišnice ustanavljajo tudi drugje po Indiji.

V Kolkati predstavljajo posebno pereča problema begunci iz sosednjega Bangladeša in z njimi povezana revščina, ko družina ali mati samohranilka otroka ne more prehraniti. Ob domači revščini se zato ta problem še stopnjuje.

Pot smo nadaljevali do džainističnega templja, edinega v Kolkati, ki nas je očaral z izjemno lepo arhitekturo. Zvečer smo si ogledali obredno umivanje ljudi v reki Ganges, nato pa se napotili po mestu, kjer je mrgolelo sprehajalcev, trgovcev in nadlegovalcev, da je nam, ki vsega tega nismo vajeni, postalo neprijetno.

Po zaključku zanimivega sprehoda po Kolkati smo se napotili na letališče, od koder smo poleteli proti Frankfurtu. Čeprav bi morali v kratkem poleteti proti brniškemu letališču, se je vse skupaj zapletlo. V Adriinem letalu kljub naši predhodni rezervaciji ni bilo dovolj

Džainistični templej nas je očaral z izjemno arhitekturo

prostora za vse nas, zato smo morali nekateri na frankfurtskem letališču čakati približno deset ur na let proti Sloveniji.

Po dolgem potovanju in čakanju na frankfurtskem letališču smo končno izstopili iz letala na domača, slovenska tla. Bili smo precej utrujeni, vendar smo na potovanju doživeli toliko lepega in zanimivega, da utrujenost v tistem trenutku sploh ni bila pomembna.

Mati Tereza (*1910 + 1997)